

Symbolika ruralna i agrarna we współczesnej przestrzeni miejskiej Rzeszowa

W badaniach naukowych, urbanizację traktuje się jako zjawisko pozostające w opozycji do ruralizacji [Kaczmarek 2014: 98]. Między biegunami wieś – miasto, obszary wiejskie – obszary zurbanizowane sytuuje się wiele pośrednich form wykorzystania przestrzeni i stylów życia zasiedlających je społeczności. Z reguły formy te wzajemnie się przenikają tworząc specyficzną mozaikę krajobrazową, architektoniczną, społeczną i kulturową.

W artykule prezentowane są wybrane artefakty ruralne i agrarne znajdujące się w przestrzeni miejskiej Rzeszowa. Proces poszerzenia granic Rzeszowa, jaki miał miejsce w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku sprawił, iż można mówić o czasowej reruralizacji i reagraryzacji miasta. Radykalny przyrost obszarów rolnych w granicach Rzeszowa sprawił, że stolica Podkarpacia stała się miastem o największych zasobach gruntów rolnych wśród miast wojewódzkich w Polsce. Ta cecha będzie wyróżniała Rzeszów w perspektywie kilkudziesięciu lat.

Niniejszy tekst jest przyczynkiem do inwentaryzacji wybranych artefaktów agrarnych i ruralnych. Ze względu na obszerność zagadnienia przedmiotem analizy jest tylko: wykorzystanie gruntów rolnych, liczebność rolników, nazwy ulic oraz pomniki, obeliski i tablice związane ruralnością i agrarnością. Poza obszarem dociekań pozostały zagadnienia związane z siedliskami i wykorzystaniem zabudowań rolniczych w Rzeszowie. Pominięto analizę specyficzną dla wsi infrastruktury technicznej występującej na terenie miasta. Nie podjęto też opisu interesujących zjawisk ze sfery kultury wiejskiej jak: ochrona zabytków ruralnych, działalności zespołów folklorystycznych, stowarzyszeń, organizacji sportowych typowych dla wsi. Pominięte zostały też kwestie instytucji wspomagających funkcjonowanie rolnictwa, a mających swoje siedziby w Rzeszowie. Nie podjęto też dociekań nad instytucjami funkcjonującymi na styku miasto – wieś, jak: targowiska, giełdy produktów

rolnych, rodzinne ogródki działkowe, których obecność oddziałuje na kształt zagospodarowania przestrzeni miejskiej i rolę miasta.

Przestrzeń fizyczna miasta Rzeszowa

Biorąc pod uwagę obszar gruntów rolnych znajdujących się w administracyjnych granicach Rzeszowa, to stolicę Podkarpacia wypada zaliczyć do miast zruralizowanych. Nie oznacza to jednak, że Rzeszów jest miastem rustykalnym. Styl życia mieszkańców Rzeszowa jest typowy dla miast metropolitalnych [Kotarski 2013]. Należy też podkreślić, że miejscowości przyłączone do Rzeszowa w ostatnich 15. latach, były jednostkami osiedleńczymi w znaczącym stopniu zmodernizowanymi. Odnosi się to zarówno do kwestii materialnych, architektoniczno-krajobrazowych, jak też sfery życia społeczno-kulturowego. Mieszkańcy przyłączanych do Rzeszowa sołectw zdecydowanie odeszli od agrocentrycznego systemu wartości.

Tabela 1. Wykorzystanie powierzchni Rzeszowa

Sposób zagospodarowania gruntów	Powierzchnia w hektarach	Udział procentowy %
Rolne	6 850	58,87
Zurbanizowane	3 890	33,43
Leśne i zakrzaczone	536	4,61
Pod wodami	235	2,02
Nieużytki	96	0,83
Inne	29	0,25
Ogółem	11 636	100,00

Źródło: UM Rzeszów Wydział Geodezji. Zestawienia Roczne 2014.

Rzeszów dnia 1 stycznia 2015 roku obejmował obszar 11636 hektarów [BIP. [http...](#)]. Na powierzchnię tę składało się 6850 ha użytków rolnych i 3890 ha terenów zurbanizowanych. Pozostałe tereny to grunty leśne i zakrzaczone o powierzchni 536 ha. Grunty znajdujące się pod wodami 235 ha oraz nieużytki i tereny różne 96 ha. Tym samym użytki rolne zajmowały 58,87% powierzchni miasta, zaś tereny zurbanizowane 33,43% jego powierzchni. Pozostałe tereny obejmowały 9,7% powierzchni miasta.

Tabela 2. Wykorzystanie gruntów rolnych w Rzeszowie

Sposób wykorzystania użytków rolnych	Powierzchnia w ha	Udział procentowy %
Grunty orne	4 847	70,76
Pastwiska trwałe	811	11,84
Łąki trwałe	575	8,45
Grunty rolne pod zabudową	408	5,96
Sady	158	2,31
Pod rowami	45	0,66
Pod stawami	2	0,03
Ogółem	6850	100,00

Źródło: UM Rzeszów Wydział Geodezji. Zestawienia Roczne 2014.

Użytki rolne w mieście Rzeszowie liczyły 4847 ha gruntów ornych. W tym było 579 ha łąk trwałych, 811 ha pastwisk trwałych, 158 ha sadów, 2 ha gruntu znajdowały się pod stawami i 45 ha pod rowami. Znaczny teren zajmowały grunty rolne pod zabudowania, bo wynoszący 408 ha.

Największy obszar obejmowały grunty orne. Jest to zrozumiałe, gdy uwzględni się tradycyjną postawę chłopów, że ziemię należy intensywnie wykorzystywać. Ta tendencja widoczna była w okresie przed II wojną światową i wiele lat po jej zakończeniu. Ziemia miała rodzić. Ta okoliczność może częściowo wyjaśniać, stosunkowo małą powierzchnię zajmowaną przez sady w Rzeszowie.

W Rzeszowie relatywnie wielka powierzchnia gruntów rolnych znajduje się pod zabudową. Związane jest to zarówno z liczbą gospodarstw rolnych w Rzeszowie, jak i kierunkami produkcji rozwijanymi w latach 70 – tych i 80 – tych XX wieku. W tamtych latach wręcz żywiłowo, rozwijane były uprawy pod osłonami, hodowla drobiu, uprawa pieczarek, produkcja tuczu. A więc te kierunki produkcji rolnej, które wymagały dużych kubaturowo obiektów. Produkcja warzyw pod osłonami i hodowla uległy radykalnemu ograniczeniu po 1989 roku. Grunty rolne zabudowane zajmują powierzchnie o 93 ha większą w porównaniu z terenami przemysłowymi, których obszar wynosi 315 ha.

Należy dodać, że stopień rolniczego wykorzystania gruntów rolnych w Rzeszowie nie jest wysoki. Za tezę tą przemawiają dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Na ogólną liczbę 6850,00 ha użytków rolnych, dopłaty obszarowe z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2014 roku pobierane były przez użytkowników obszarów rolnych do 3570,86 hektarów [ARiMR Rzeszów...]. Oznacza to, że rolnicy mieszkający w Rzeszowie nie pobierają dopłat obszarowych od całości gruntów rolnych. Różnica między powierzchnią z dopłatami obszarowymi, a powierzchnią gruntów ornych wynosi 1176,14 ha. Zaś w stosunku do całości użytków rolnych, dopłat obszarowych nie uzyskało 3379,74 ha, czyli prawie do 50% obszarów rolnych znajdujących się w granicach Rzeszowa.

To ograniczone korzystanie z dopłat obszarowych przez użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych ma kilka oczywistych przyczyn. Pierwszą jest znacząca liczba gospodarstw rolnych nie przekraczających 1 ha. Warunkiem uzyskania dopłat obszarowych jest uprawianie, niezależnie od formy prawnej dysponowania ziemią, 1 ha fizycznego. Drugą przyczyną tego zjawiska jest fakt, że dopłaty obszarowe wypłacane są na wniosek rolnika. Konieczność przedstawienia i wypełnienia koniecznych dokumentów, skutecznie zniechęca wielu rolników od wystąpienia o dopłaty obszarowe. Istotne znaczenie ma również stopień rozdrobnienia gruntów rolnych. Uzyskanie dopłat do rozdrobnionych działek rolnych wymagałoby współpracy kilku właścicieli, polegającej na zawarciu umowy dzierżawy, co wiąże się ustaleniem opłat dzierżawnych i ewentualnym podziałem kwoty dopłat obszarowych. Nie bez znaczenia jest również podeszły wiek wielu właścicieli gruntów rolnych, którzy sceptycznie odnoszą się do tej formy wspierania rolnictwa. Powtarzającym się argumentem ze strony tych użytkowników gospodarstw rolnych, przeciw korzystaniu z dopłat obszarowych jest podejrzenie, iż dopłaty te mogą okazać się sposobem przejęcia ziemi przez państwo. Nie korzystanie przez wielu użytkowników gospodarstw rolnych z dopłat obszarowych może być związane z odchodzeniem przez rolników z Rzeszowa od agrocen-

trycznego systemu wartości. Dopłaty obszarowe są natomiast jednym z ważnych wskaźników, co do liczby osób fizycznych, które uprawiają ziemię, przynajmniej w zakresie wymaganym przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W roku 2014 z dopłat obszarowych korzystało w Rzeszowie 1909 osób fizycznych [ARiMR Rzeszów...].

Odrębnymi gruntami, z punktu widzenia właścicielskiego są grunty rolne na terenie miasta Rzeszowa pozostające w zasobach Agencji Nieruchomości Rolnych. Jest to 170,9171 ha w 261 działkach [Pismo ANR...] Działki te usytuowane są głównie w nowo przyłączonych sołectwach, co można uznać za kwestię oczywistą. Najwięcej ziemi pozostającej w zasobach ANR w 2015 roku znajduje się na terenie dzielnicy Przybyszówka. Jest to 96,7017 ha w 158 działkach. W dzielnicy Zwiężczyca ziemi tej jest 66,0652 ha w 33 działkach. Na terenie dzielnicy Budziwój obszar ten wynosi 3,5158 ha w 22 działkach. Na terenie Słociny jest to wielkość 6,5062 ha w 20 działkach. W dzielnicy Załęże w zasobach ANR jest 5,3782 ha w 16 działkach. W Zalesiu 0,5858 ha w 2 działkach. W Białej jest to 10 działek obejmujących 3,0286 ha. W Śródmieściu są to 3 działki o łącznej wielkości 0,0344 ha. Generalnie są to działki rozdrobnione i rozrzucone w przestrzeni. Jest to okoliczność utrudniająca ich efektywne zagospodarowanie przez władze miasta. Ziemia znajdująca się w zasobach ANR może być przejmowana przez samorządy gminne na cele publiczne. W roku 2010 Agencja aktem notarialnym przekazała nieodpłatnie na własność miasta Rzeszowa 9,8059 ha gruntów z przeznaczeniem pod ciągi komunikacyjne i urządzenie zieleni. Miasto nabyło też od Agencji 4,4683 ha gruntów w obszarze inwestycyjnym „Dworzysko” za odszkodowaniem. W sumie z zasobów ANR miasto uzyskało 14,2742 ha. Były to grunty o dużym znaczeniu dla Rzeszowa, bo umożliwiły między innymi rozbudowę infrastruktury komunikacyjnej w mieście. ANR dysponuje nieruchomościami rolnymi w 8 dzielnicach Rzeszowa na wszystkich 29.

Rolnicy w Rzeszowie

Podanie dokładnej liczby czynnych rolników w Rzeszowie nie jest możliwe bez szczegółowych badań terenowych. Związane jest to z odmiennymi kryteriami, które musi spełnić osoba fizyczna, aby mogła zostać uznana za rolnika. Określenie użytkownika gospodarstwa rolnego przyjęte przez Główny Urząd Statystyczny, różni się od kryteriów stosowanych przy naliczaniu podatku rolnego. Jeszcze inne parametry dotyczące bycia rolnikiem przyjęte zostały przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Jeszcze inne wskaźniki obowiązują przy dopłatach obszarowych realizowanych przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Stąd też dane dotyczące liczby rolników, uzyskane z tych instytucji, znacznie się między sobą różnią.

Zgodnie z danymi Urzędu Miasta w 2014 roku w Rzeszowie 35 210 osób uiszczało podatek rolny [Urząd Miasta ...]. Jest to znaczna liczba w zestawieniu z liczbą mieszkańców Rzeszowa wynoszącą 186 392 osoby w dniu 14.08 2015 r. [Urząd Miasta. Dane statystyczne...]. Ta znaczna liczba płatników podatku rolnego ulega zdecydowanemu zmniejszeniu, jeżeli weźmie się pod uwagę liczbę tych płatników, którzy płacą ten podatek od powierzchni jednego i więcej hektarów. Płatników tych jest 7876 osób. Są to zatem te osoby, które spełniają formalne kryteria bycia rolnikiem, czyli mają w posiadaniu grunty rolne o po-

wierzchni 1 i więcej hektara fizycznego lub przeliczeniowego. Zatem na podstawie danych Wydziału Finansowego w roku 2014 było w Rzeszowie 7876 rolników.

Liczba ta jest zbliżona do danych GUS pochodzących z powszechnego spisu rolnego z roku 2010. Według danych spisu rolnego z 2010 roku w Rzeszowie było 6083 osób fizycznych kierujących gospodarstwem rolnym, prowadzącym jakąś rolną działalność produkcyjną [Charakterystyka...157]. Różnica między danymi GUS (2010 r.) i danymi Urzędu Miasta (2015 r.) odnośnie liczby rolników w Rzeszowie wynosi 1793. Te rozbieżności są po części zrozumiałe biorąc pod uwagę różnice czasowe, z których pochodzą owe dane oraz odmienne zasady gromadzenia danych. Przypuszczalnie jedną z przyczyn różnicy mogą być działki rodzinne, jakie mogły mieć miejsce w okresie 2010 – 2015.

Liczba 35 210 płatników podatku rolnego będących osobami fizycznymi pomniejszona o płatników podatku rolnego posiadających 1 ha gruntu fizycznego lub przeliczeniowego wskazuje, że w Rzeszowie zamieszkuje 27 334 osoby, które jedynie nominalnie są rolnikami.

Ta znacząca liczba „nominalnych” rolników w Rzeszowie ma wiele przyczyn. Jedną z nich jest ta, że uzyskanie pozwolenia na budowę domu w miejscu upatrzonym przez inwestora prywatnego jest łatwiejsze, jeżeli osoba ta dysponuje arealem ziemi spełniającym kryteria bycia rolnikiem. Wykazanie przez osobę fizyczną, że dysponuje arealem ziemi 1 ha umożliwia odrolniczenie działki siedliskowej niezależnie od braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Przykładem takiego zjawiska są posesje w rejonie ulic Stawowa i Anielska w dzielnicy Rzeszowa Budziwój. Tereny te zostały zabudowane, mimo tego, że nie miały planu zagospodarowania przestrzennego. Określenie skali tego zjawiska w odniesieniu do całego Rzeszowa wymagałoby szczegółowych badań, zwłaszcza w stosunku do nowo przyłączonych obszarów. Inną przyczyną jest generalne rozdrobnienie rolnictwa w województwie podkarpackim. Pełniejsze wyjaśnienie tego faktu, wymagałoby szczegółowych badań.

Według danych GUS z Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku, w Rzeszowie na 6 082 gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą tylko 114 gospodarstw domowych uzyskiwało z działalności rolniczej dochód ponad 50% wszystkich dochodów ogółem. Natomiast dla pozostałych 5 968 gospodarstw prowadzących działalność rolniczą podstawowym źródłem dochodu były dochody z innych źródeł. I tak 2 786 gospodarstw domowych posiadających gospodarstwo rolne uzyskiwało 50% dochodów z pracy najemnej. Z działalności pozarolniczej 50% dochodów miało 427 gospodarstw domowych posiadających gospodarstwo rolne. 50% dochodów uzyskiwało 2031 gospodarstw domowych prowadzących działalność rolniczą z rent i emerytur. Natomiast z niezarobkowych źródeł utrzymania, to jest poza emeryturą i rentą 50% dochodów uzyskiwało 416 gospodarstw domowych. Zaś dla 252 gospodarstw domowych brak określenia źródeł dochodów [Charakterystyka ...157].

Kwestia faktycznej liczby towarowych gospodarstw rolnych w Rzeszowie przedstawia się nieco odmiennie na podstawie danych Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. W dniu 25 sierpnia 2015 roku liczba ubezpieczonych rolników w KRUS-ie wynosiła 1466 [KRUS...] osób kierujących gospodarstwem rolnym. Dane te nie obejmują osób, które są współubezpieczone w KRUS, w związku z ubezpieczeniem głównego wnioskodawcy.

Spośród 1466 osób ubezpieczonych w KRUS w 2014 roku czynnymi rolnikami było 570 osób, zaś nieczynnych 896 osób. Należy zauważyć, że czynnymi rolnikami według kryteriów KRUS są osoby zarejestrowane jako płatnicy podatku rolnego, ale aktualnie go nie płacą. Mogą to być osoby, które ubezpieczone są w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych lub przebywają za granicą.

Do liczby ubezpieczonych w KRUS należy doliczyć 986 osób otrzymujących świadczenia od tego ubezpieczyciela. Są to osoby fizyczne, dla których podstawowym źródłem utrzymania są świadczenia KRUS. Wśród tej liczby jest 715 emerytów, 224 rencistów pobierających renty z tytułu niezdolności do pracy oraz 47 rencistów pobierających renty rolne. Zauważyć należy, że wśród klientów KRUS z terenu miasta Rzeszowa przeważają osoby wnoszące składki. Różnica między płatnikami składek KRUS, a beneficjentami tej instytucji ubezpieczeniowej wynosi 480 osób na rzecz uiszczających składki krusowskie. Ta pozytywna dla KRUS sytuacja z pewnością ulegnie odwróceniu z uwagi na to, że według danych GUS największą grupę osób kierujących gospodarstwem stanowią osoby prowadzące go 21 i więcej lat.

Na uwagę zasługuje rozbieżność danych KRUS i GUS dotycząca liczby gospodarstw, których podstawowym źródłem utrzymania jest emerytura i renta. Zgodnie z danymi KRUS z instytucji tej 986 osób pobiera świadczenia emerytalne i rentowe. Natomiast według danych GUS emerytura i renta były podstawowym źródłem dochodów 2031 gospodarstw domowych związanych z prowadzeniem działalności rolniczej. Różnica między danymi GUS i KRUS wynosi 1045. Przyczyną tej znaczącej rozbieżności może być to, że 1045 gospodarstw domowych prowadzących działalność rolniczą uzyskuje ponad 50% dochodów z emerytur i rent wypłacanych przez ZUS.

Uwzględniając w tej charakterystyce dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa otrzymujemy jeszcze inny obraz wielkości populacji rolników w Rzeszowie. ARiMR jest instytucją, która obok innych zadań, pośredniczy w przekazywaniu rolnikom dopłat obszarowych.

Zgodnie z danymi ARiMR Oddział w Rzeszowie, w roku 2014 dopłaty obszarowe pobierało w Rzeszowie 1909 osób fizycznych oraz 19 osób prawnych [Pismo Dyrektora...].

Rolnictwo w Rzeszowie dziedziczy cechy charakterystyczne dla rozdrobnionego rolnictwa indywidualnego rejonu południowo-wschodniej Polski. Cechą wyróżniającą rolnictwo Rzeszowa jest jego pomocniczy charakter, jako źródła dochodu gospodarstw domowych. Analiza dostępnych danych urzędowych upoważnia do stwierdzenia, że rolnictwo w Rzeszowie jest rolnictwem w znacznym stopniu samozaopatrzeniowym. To między innymi sprawia, że nie ma ostrych podziałów między rolnikami a innymi grupami społeczno-zawodowymi w Rzeszowie. W perspektywie przyłączonych do miasta sołectw jest to czynnik sprzyjający procesom urbanizacyjnym.

Tabela 3. Liczba rolników w Rzeszowie według różnych instytucji

Instytucje	Liczba
UM Wydział Finansowy. Płatnicy podatku rolnego w 2014 r.	35 210
UM Wydział Finansowy. Płatnicy podatku rolnego od pow. 1 ha i więcej w 2014 r.	7 876
PSR GUS. Użytkownicy gospodarstw rolnych (kierujący) w 2019 r.	6 083
KRUS. Ubezpieczeniu w KRUS w 2014 r.	1 466
ARiMR. Osoby fizyczne korzystające z dopłat obszarowych w 2014 r.	1 909
PSR GUS. Gospodarstwa domowe o dochodach 50% z produkcji rolnej w 2010 r.	144

Opracowanie własne na podstawie źródeł: UM Rzeszów, GUS, KRUS, ARiMR.

Klasa nazw ulic ruralnych i agrarnych w Rzeszowie

Zagadnienie znaczenia i funkcji symboli jest przedmiotem zainteresowania wielu nauk. W socjologii między innymi Peter Berger i Thomas Luckmann wskazują na nadającą sens życiu jednostki rolę symboli oraz jego organizującą społeczeństwo funkcję [Berger, Luckmann 1983: 158 – 167].

Symbolami agrarnymi w przestrzeni miasta są w pierwszej kolejności nazwy ulic związane wprost czy też pośrednio ze społecznościami rustykalnymi, uprawami rolnymi, kulturą ludową, faktami historycznymi i znaczącymi postaciami reprezentującymi różne nurty agraryzmu. Na klasę nazw ulic ruralnych i agrarnych składają się trzy wyraźnie wyodrębnione zbiory nazw ulic. Są to określenia ulic pochodne od nazw miejscowości inkorporowanych przez Rzeszów. Nazwy ulic odprzedmiotowe, czyli słowne oznakowanie ulic będące derywatami obiektów, zjawisk, instytucji ruralnych i agrarnych. Odrębny zbiór tworzą nawy ulic mające za swych patronów postacie związane z rolnictwem i działalnością w środowisku wiejskim i na rzecz obszarów rolnych.

Przyjęta typologizacja ruralnych i agrarnych nazw ulic odwołuje się do logicznej charakterystyki nazw. W przypadku nazw ulic ich desygnatami są konkretne ciągi komunikacyjne wraz z przylegającymi do nich budynkami i budowlami. Nadanie tak wyróżnionej przestrzeni nazwy, pełni przede wszystkim funkcję informacyjną o położeniu w przestrzeni danej jednostki administracyjnej.

Desygnat nazwy ulicy, niezależnie od formy gramatycznej, jest zawsze jednostkowy i konkretny. Nazwa ulicy odnosi do konkretnej przestrzeni fizycznej, poprzez numerację do jej wybranych punktów.

Ulica, jako przestrzeń fizyczna jest bezpośrednim desygnatem nazwy ulicy, natomiast treść nazwy ulicy odsyła pośrednio do innych desygnatów, od których utworzono tę nazwę. W przyjętej typologii ruralnych i agrarnych nazw ulic kwestie genetyczne zostały ograniczone do zbioru nazw pochodzących od nazw wsi przyłączonych w różnym czasie do Rzeszowa. Zbiór tych nazw ulic obok oznaczania konkretnych ulic, pośrednio wskazuje na określoną jednostkę osadniczą. Zaznaczyć należy, iż założenie, że nazwa ulica wskazuje *pośrednio* na inne desygnaty nie jest zabiegiem formalnym pozwalającym dostrzec sym-

boliczne treści takiej nazwy. To, że nazwa ulicy pośrednio wskazuje na inne desygnaty nie należy do logicznej charakterystyki nazwy.

Znaczącym zbiorem nazw należących do klasy ruralnych i agrarnych jest nazewnictwo ulic będące derywatami nazw wsi i przysiółków przyłączonych do Rzeszowa. Nadanie ulicom i dzielnicom nazw miejscowości wcielonych w Rzeszowie można potraktować, jako wskaźnik dążeń do zachowania lokalnej tożsamości społecznej i kulturowej przyłączonych sołectw. W jakim zakresie sygnowanie ulic nazwami miejscowości, pełni funkcję identyfikacji i podtrzymywania tożsamości lokalnej, wymaga szczegółowych badań empirycznych.

Ulicami pochodnymi od nazw wsi przyłączonych do Rzeszowa są: ulica Budziwojska od nazwy wsi Budziwój, ulica Miłocińska od nazwy wsi Miłocin, ulica Słocińska od nazwy wsi Słocina, ulica Staroniwska od nazwy wsi Staroniwa, ulica Zwięczycka od nazwy wsi Zwięczyca, ulica Załęska od nazwy wsi Załęże, ulica Przybyszewska od nazwy wsi Przybyszówka, ulica Staromiejska od nazwy wsi Staromieście.

Do zbioru nazw ulic będących derywatami nazw wsi, włączyć wypada nazwy ulic pochodzących od przysiółków, które nosiły poszczególne części przyłączonych do miasta wsi. Takimi nazwami ulic w Budziwoju są: ulica Dębinowa od przysiółka Dębina, ulica Przulasek od przysiółka Przulasek, ulica Porąbki od przysiółka Porąbki. Ulica Świdrówka nosi nazwę pochodną od Świdrówki będącym przysiółkiem wsi Przybyszówka. Dotyczy to też ulicy Krupówki w Przybyszówce.

W odniesieniu do nazw ulic w miejscowościach przyłączonych do Rzeszowa w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku, uwidaczniają się dwie strategie nadawania nazw ulicom. Pierwsza, to nadawanie ulicom patronów. Strategia ta wyraźnie widoczna jest w Słocinie. Są to ulice: Braci Aletańskich, Anny i Zygmunta Chłapkowskich, Jana Góreckiego, Tomasa i Heleny Szajerów i inne. Druga strategia polegała na utrwaleniu w nazewnictwie ulic zjawisk i zdarzeń związanych z daną wsią. Procedurę tę przyjęto w odniesieniu do Budziwoja. Stąd też w dzielnicy Budziwój są przykładowo takie ulice jak Poselska, ponieważ z Budziwoja pochodziło dwóch posłów, ulica Karmelicka, przy której jest dom rodzinny mnicha zakonu karmelitańskiego, czy ulica też Młyńska, przy której działa młyn rodziny Bombów.

W nowych dzielnicach Rzeszowa ulice mają za patronów osoby związane z daną miejscowością, jak nazwy utworzone od znaczących zdarzeń, zjawisk i obiektów mających związek z lokalną przestrzenią i społecznością. Dodać należy, że obok nazw ulic związanych z danym miejscem, ulicom w nowych dzielnicach nadano nazwy konwencjonalne, czy też przypisano patronów, jak ulica Św. Faustyny w Budziwoju.

W zbiorze odprzemiotowych nazw ulic, odrębny zbiór tworzą określenia ulice pochodne od organizacji funkcjonujących przede wszystkim w środowisku wiejskim. Są to ulice: Batalionów Chłopskich i Strażacka.

O ile pierwsza z tych nazw nie budzi większych zastrzeżeń, iż jest związana ze środowiskiem wiejskim, to w odniesieniu do drugiej, jej związek ze środowiskami rustykalnym nie jest tak oczywisty. Bataliony Chłopskie zostały powołane do życia przez Centralne Kierownictwo Ruchu Ludowego w czasie II wojny światowej i były jedyną chłopską strukturą zbrojną w Europie. Natomiast ochotnicze drużyny strażackie powołane zostały najpierw w miastach, a następnie przyjęły się w środowiskach rustykalnych i z powodzeniem działa-

ją. O ile w gminach wiejskich jest to podstawowa struktura zapewniająca bezpieczeństwo przeciwpożarowe, to w gminach miejskich pełnią funkcje wspierającą w stosunku do Państwowych Straży Pożarnych.

Odrębnym podzbiorem nazw ulic w zbiorze nazw ulic odprzemiotowych są generalizujące nazwy ulic. Są to ulice Rolnicza i Nowowiejska. Nazwa – ulica Rolnicza, może być traktowana jako termin nadrzędny w stosunku oznaczeń ulic będących derywatami słów odnoszących się do jednostkowych zjawisk, czynności, procesów, obiektów rolniczych. Tak też można traktować nazwę ulicy Nowowiejska, przy czym byłaby nadrzędna w stosunku do terminów charakteryzujących środowiska rustykalne. Zaznaczyć należy, że obecnie w Rzeszowie nie ma ulicy Wiejskiej, chociaż w przeszłości występowała.

Podzbiorem charakteryzowanego zbioru nazw ulic, są nazwy ulic utworzone od właściwości fizyko-chemicznych gruntów rolnych. Są to nazwy ulice: Orna, Żyzna, Zbożowa. Grunty rolne odróżniane są od gruntów leśnych, pod wodami jak też nieużytków oraz miedz, dróg, placów itd. Ziemia orna ta taka, która nadaje się do uprawy i do różnorodnych zabiegów agrotechnicznych. Jest to ziemia pozwalająca rolnikom na uzyskiwanie plonów. Ziemia orna pozostaje w opozycji ziemi ugorowanej. Ziemia orna jest też z reguły ziemią względnie żyzną, pozostającą w opozycji do ziemi jałowej. Natomiast ziemia zbożowa jest ziemią zarówno orną i żyzną. Treści wymienionych nazw ulic są aksjologicznie dodatnio zabarwione. Oznaczają bowiem ziemie uprawne, dające wysokie plony. Brak jest natomiast w Rzeszowie nazw ulic związanych z hodowlanym wykorzystaniem ziemi, jak ulica Łąkowa, Hodowlana czy Pastwiskowa.

Odrębny podzbiór ruralnych i agrarnych nazw ulic tworzą nazwy utworzone od rodzajów upraw. Są to ulica Sadowa i ulica Jagodowa. Natomiast ulice Czereśniowa i Wiśniowa odsyłają nas do konkretnych sadów. Natomiast ulice: Aroniowa, Truskawkowa, Winogronowa, Malinowa można zaliczyć do podzbioru zbioru nazwy ulicy Jagodowa.

Nazwą generalną jest nazwa ulicy Warzywna. Jest to zbiór jednoelementowy nazw ulic, gdyż w Rzeszowie nie ma nazw ulic będących derywatami nazw konkretnych warzyw jak: pietruszka, ziemniaki, marchew, buraki. W Rzeszowie nie ma nazw ulicy Owocowa, która oznaczałaby wszelkie płody rolne.

Interesujący zbiór nazw ulic tworzą ulice nawiązujące do historycznych miar gruntów rolnych. Są to ulice Łanowa i Morgowa. Nie ma zaś ulic odnoszących się do współczesnych miar powierzchni gruntów takich jak: Hektarowa czy Arowa. Obowiązującą pod zaborem austriackim miarą powierzchni był jeden łan równy był 48 morgom, co stanowiło około 24,2 ha. Zaś jedna morga to około 56 arów. Ta ostatnia miara w dalszym ciągu jest stosowana potocznym obiegu.

Wśród ruralnych i agrarnych nazwy ulic Rzeszowa są nazwy odwołujące się do prac i zwyczajów wiejskich. Są to ulice Żniwna i Dożynkowa. Żniwa i dożynki są ze sobą ściśle powiązane na zasadzie *profanum – sacrum*. Pierwsza odnosi się żęcia i zbierania zbóż. Druga do świętowania, kończącego cykl wegetacyjny roślin. Zaznaczyć należy, że w rocznym kalendarzu imprez kulturalnych nie ma dożynek organizowanych przez rolników z miasta Rzeszowa z udziałem władz miejskich. Zaproszenie do udziału w dożynkach miejskich osób płacących podatek rolny i mieszkających w Rzeszowie oznaczałoby organizowanie wielkiej imprezy folklorystycznej.

Do odrębnego zbioru nazw ulic zaliczyć wypada ulice: Polną i Gruntową. Nazwy tych ulic można interpretować, jako pochodne od dróg przebiegających przez pola i grunty rolne. Są to z reguły drogi nieutwardzone.

W klasie nazw ulic ruralnych i agrarnych mieści się zbiór nazw utworzonych od produktów rolnych i części roślin. Są to ulica Miodowa i Kłosowa. Pszczelarstwo zaliczane jest do produkcji rolnej, której owocem jest miód. Zaś ulica Kłosowa związana jest z kłosami, jako częścią składową roślin trawiastych. Ponadto kłosa są symbolem obfitości plonów.

Swoisty zbiór nazw ulic tworzą nazwy ulic odnoszące się do obiektów architektonicznych związanych z przetwórstwem produktów rolnych. Należą do tego zbioru: ulica Młynarska na Staromieściu, Młyńska w Budziwoju, Spichlerzowa na Załężu oraz Oplotki na Staromieściu. Źródłosłowem nazwy oplotki jest ogrodzenie zagrody chłopskiej, jakim jest płot. W Rzeszowie brak jest nazw ulic pochodzących od zwierząt gospodarskich i domowych. Ulicą taką była ulica Kurza. Z wieloma zastrzeżeniami do tej grupy można zaliczyć ulicę Pawią.

Na uwagę zasługują nazwy ulica Sienna i Stogi związane z sianem. Sienna jest derywatem od słowa *stomka* oznaczającego wysuszone źdźbło trawy. Natomiast nazwa ulicy Stogi pochodzi od stogu, czyli złożonego siana lub zboża. W klasie ruralnych i agrarnych nazw ulic wyróżnić należy zbiór nazw ulic nawiązujących do specyfiki rolnictwa wielkoobszarowego, rolnictwa ziemiańskiego. Są to nazwy ulic: Zaścianek, Szlachecka, Dworska, Dworzysko, i z pewnymi zastrzeżeniami Arystokracka. Ponadto w Rzeszowie była ulica o nazwie Folwarczna pochodna od lokalizacji folwarku kościelnego. Odrębny, odpodmiotowy zbiór nazw ulic należący do klasy nazw ruralnych i agrarnych tworzą ulice mające za patronów przedstawicieli różnych nurtów ruchu agrarnego i życia społecznego wsi. Najliczniej reprezentowani są przedstawiciele agraryzmu ludowcowego.

Zbiór ulic noszący imiona przedstawicieli agraryzmu ludowcowego tworzą ulica Karola Lewakowskiego (1838 – 1912), Wincentego Witosa (1874 – 1945), Macieja Rataja (1884 – 1940), Stanisława Mikołajczyka (1901 – 1966). Są to niekwestionowani, polityczni liderzy ruchu ludowego.

W bliskich związkach ideowych z agraryzmem ludowcowym pozostaje agraryzm młodowiejski. Jego głównym przedstawicielem jest Ignacy Solarz (1891 – 1940) twórca Orkanowego Uniwersytetu Ludowego Gaci koło Przeworska. Do tego nurtu zaliczani są pisarze i poeci podejmujący problematykę wiejską: Władysław Orkan (1895 – 1930), Jan Wiktor (1890 – 1967).

Reprezentantami myśli agrarystycznej pozostającej w ścisłym związku ze społeczną nauką Kościoła są patroni ulic Rzeszowa: Stanisław Stojałowski (1845 – 1911) i Prymas 1000-lecia Stefan Wyszyński (1901 – 1981). Duchowni ci wnieśli znaczący wkład teoretyczny, jak też pastoralny w kształtowanie się podmiotowości społecznej wsi.

Zasadniczo jedynym przedstawicielem agraryzmu akademickiego jest Władysław Grabski (1874 – 1938), jako patron ulicy w Rzeszowie. Znaczącymi pracami teoretycznymi W. Grabskiego jest *System socjologii wsi*, *Wieś jako siła społeczna*, czy profetyczna w swoich przewidywaniach praca *Reforma rolna wstecz*.

Nurt agraryzmu, określany pojęciem agraryzm konserwatywny reprezentują hr. Alfred Potocki (1889 – 1958) i hr. Wanda Tarnowska (1892 – 1965) będący patronami ulic w dziel-

nicy Rzeszowa Załęże. Ze wsią Załęże byli oni bezpośrednio związani posiadając w niej folwark.

Patroni ulic Rzeszowa Michał Drzymała (1857 – 1937) i Sabała właściwie Jan Krzeptowski (1809 – 1894) należą do powszechnie znanych postaci działających w środowiskach rustykalnych. Nie są to osoby bezpośrednio związane z Rzeszowem.

Rzeszów ma wiele ulic, których patronami są twórcy, podejmujący problematykę wiejską. Do tej grupy zaliczyć należy Marię Konopnicką (1842 – 1910), autorkę *Roty* będącej hymnem Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Odnosnie ulic, których patronami są osoby związane z agraryzmem należy dodać, że w Rzeszowie nie ma ulicy poświęconej Kazimierzowi Badeniemu (1846 – 1909). Jest to ważna postać dla Rzeszowa w kontekście uznania Rzeszowa za miejsce narodzin polskiego ruchu ludowego. Zanim K. Badeni został namiestnikiem cesarza Austrii we Lwowie, był między innymi starostą rzeszowskim. K. Badeni będąc namiestnikiem zdecydowanie przeciwstawiał się aktywności masowych ruchów społeczno-politycznych socjalistycznemu i ludowemu. Za sprawą K. Badeniego władze Lwowa nie zezwoliły na odbycie przedwyborczego zjazdu chłopskiego we Lwowie. Dlatego zjazd ten odbył się w Rzeszowie. Uczczenie pamięci K. Badeniego poprzez ustanowienie go patronem ulicy byłoby zasadne z dwóch powodów. Po pierwsze jako starosty rzeszowskiego i po drugie, jako osoby, która pośrednio sprawiła, iż Rzeszów jest uznawany za kolebkę ruchu ludowego.

Znacząca liczba nazw ulic ruralnych i agrarnych obejmująca około 12% wszystkich nazw ulic w Rzeszowie wskazuje, że plebejskość nie jest czynnikiem stygmatyzującym dla mieszkańców Rzeszowa. Można wręcz twierdzić, że stanowi ona specyfikę miasta, będącego kolebką ruchu ludowego i miejscem wydarzeń ważnych dla kształtowania się podmiotowości politycznej i społecznej wsi.

Pomniki, obeliski, tablice

Ważną grupę artefaktów agrarnych w Rzeszowie tworzą pomniki, obeliski i tablice. Między tymi artefaktami zachodzą różnorakie powiązania historyczne i treściowe na zasadzie dopełnienia się, jak też także przeciwstawienia. Szczególne miejsce w grupie artefaktów agrarnych zajmuje pomnik Czynu Rewolucyjnego (Rys.1).

Symbolika trzech postaci: żołnierza, chłopa i robotnika wskazuje, że chodzi o rewolucję, jaką realizowała Polska Partia Robotnicza i jej spadkobierczyni Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Rewolucji w zakresie rolnictwa nieudanej, gdyż stalinistom nie powiodła się kolektywizacja i rozkułaczanie wsi.

Jest to pomnik typowy dla czasów PRL-u. Zgodnie bowiem z enuncjacjami programowymi ideologów władzy ludowej, rewolucja społeczno-ustrojowa mogła być zrealizowana, dzięki temu, że na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej stacjonowały wyzwolenicze wojska Związku Socjalistycznego Republik Radzieckich. Uzewnętrznieniem tego faktu jest hełm żołnierza, w swoim kształcie bliższy ochronie głowy noszonej przez żołnierzy armii radzieckiej niż armii polskiej.

Natomiast postać chłopa umieszczona na pomniku odsyła do wartości agrarnych na zasadzie *a rebours*. Istotą różnych nurtów myśli agrarnej, jest twierdzenie, iż rolnictwo i wieś

są specyficznym, nieredukowalnym do innych dziedzin produkcji układem społeczno-kulturowym. Natomiast zgodnie ze stalinowską wizją uspołecznienia rolnictwa, kolektywizacja rolnictwa miała ostatecznie rozwiązać kwestię agrarną i chłopską w krajach demokracji ludowej poprzez sprowadzenie chłopów do robotników rolnych. Zetatyżowanie rolnictwa w Polsce nie powiodło się komunistom. Dlatego też Pomnik Czynu Rewolucyjnego można między innymi uznać za symbol klęski stalinowskiej rewolucji w Polsce.

Rysunek 1. Fragment Pomnika Czynu Rewolucyjnego

Źródło: Autor.

Wyrażenie zgody przez twórcę Pomnika Czynu Rewolucyjnego na uzupełnienie go herbem Rzeszowa sprawia, że można go też traktować, jako wyraz hołdu dla tych grup społecznych, których obecność w Rzeszowie, była motorem jego rozwoju: wojska, robotników i chłopów. Niezależnie od treści jakie można wiązać z tym monumentem, niezaprzeczalnym pozostają w jego symbolice akcenty agrarne i głęboko żeński klimat. Ten ostatni wymiar jest o tyle ważny, że nazwa Rzeszów jest rodzaju męskiego.

Pomnikiem, będącym kontrapunktem na wielu płaszczyznach w stosunku do Pomnika Czynu Rewolucyjnego jest pomnik poświęcony pamięci ks. Stanisława Stojałowskiego (Rys.2). Usytuowany w dzielnicy Przybyszówka przy ul. Dębickiej, jest najstarszym pomnikiem związanym z samodzielnym organizacyjnie i politycznie ruchem chłopskim.

Ksiądz S. Stojałowski budził za życia wiele kontrowersji swoją działalnością oświatową, społeczną i polityczną. Jednakże w ostatecznym rozrachunku bilans poczynień ks. S. Stojałowskiego okazał się pozytywny dla chłopów. Potwierdzeniem tego jest treść napisu umieszczona na tym pomniku: „Bóg i Ojczyzna. Ku uczeniu ś.p. Stanisława Stoja-

łowskiego ur. r. 1845 † r. 1910 jako Obrońcy i Męczennikowi Sprawy Ludowej. Gmina Przybyszówka postawiła ten pomnik 1912”. Pomnik ten poprzez przyłączenie sołectwa Przybyszówka do Rzeszowa wzbogacił zbiór artefaktów agrarnych w Rzeszowie. Podobnie jak obelisk poświęcony budowie dróg poprzez organizację czynów społecznych.

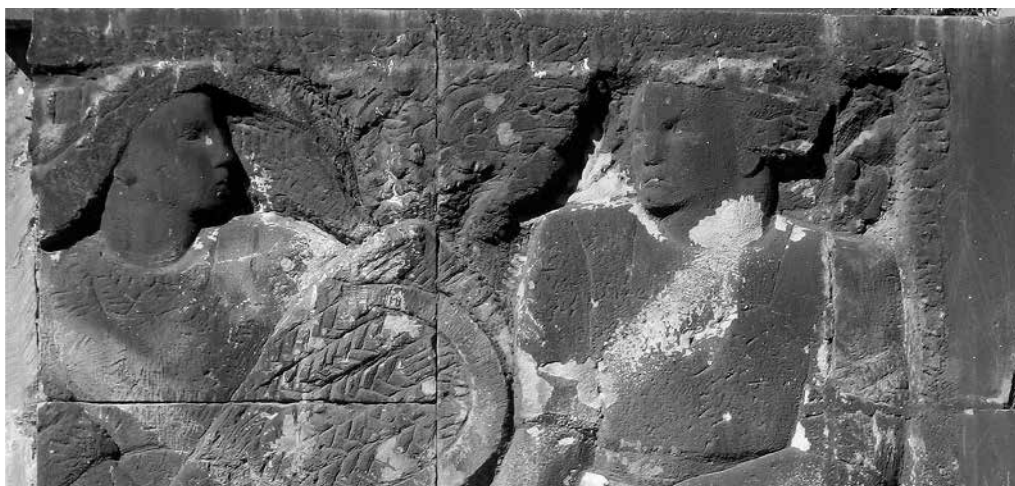
Rysunek 2. Fragment pomnika Poświęconego pamięci ks. S. Stojałowskiego

Źródło: Autor.

Pomnikiem z czasów PRL jest Pomnik Wdzięczności umieszczony na Placu Ofiar Getta (Rys. 3).

Rysunek 3. Fragment pomnika Wdzięczności

Źródło: Autor.

Jest on związany z rzeczywistością rustykalną poprzez płaskorzeźbę zniwiarki, umieszczoną na postumencie tego pomnika. Na awersie postumentu pomnika wyrzeźbiona została kobieta z naręczem zboża i sierpem w dłoni, która towarzyszy mężczyźnie z młotem w rękę. Ta postać skromnej kobiety-zniwiarki, skromnej, bo z włosami ukrytymi pod chusteczką zawiązaną z tyłu głowy, jest jedynym żeńskim akcentem tego zdecydowanie zmasculizowanego pomnika. Postać kobiety z naręczem kłosów zbóż i sierpem w dłoni była typowym symbolem w okresie realizacji planu 6 – letniego. Ten agrarystyczny motyw na Pomniku Wdzięczności jest też świadectwem roli, jaką kobieta miała pełnić w ustroju sprawiedliwości społecznej – produkować żywność dla walecznych żołnierzy i rywalizujących o przekraczanie norm wydobycia i produkcji robotników

Pomnikiem mało eksponowanym w narracji o „miejscach mistycznych” Rzeszowa jest pomnik przy ulicy Podleśnej w Budziwoju (Rys.4).

Rysunek 4. Fragment obelisku upamiętniającego zbudowanie 300 km dróg w powiecie rzeszowskim w czynie społecznym
Źródło: Autor.

Artefakt ten ufundowali chłopci dla upamiętnienia, że w latach 1956 – 1966 zbudowano 300 kilometrów dróg utwardzonych w czynach społecznych w powiecie rzeszowskim. Jest to ważny obelisk w grupie pomników agrarnych, gdyż utrwała pamięć o nieopłaconych świadczeniach chłopów na rzecz państwa.

Monumentem pośrednio odsyłającym do treści ruralnych i agrarnych jest pomnik poświęcony pamięci ofiarom komunizmu. Pomnik ten w kształcie krzyża usytuowany jest w pobliżu zamku na Placu Śreniawitów, upamiętnia również chłopów, których władza ludowa więziła „za ziorka”.

Szczególnym pomnikiem z kręgu artefaktów agrarnych jest monument Tadeusza Kościuszki stojący na Rynku w Rzeszowie. Postać T. Kościuszki jest znamieną przede wszystkim dlatego, że jest on zarówno bohaterem szlacheckim, jak i bohaterem chłopskim. Symbolicznym wyrazem związku T. Kościuszki z chłopami jest przedstawianie go w krakowskiej sukmanie. Szabla, zaś wskazywać ma związki ze środowiskiem szlachty, z której pochodził.

Odrębną grupę artefaktów upamiętniających zdarzenia i postaci z kręgu ruchu ludowego i agrarnego tworzą tablice. Dwie z nich umieszczone są na frontonie byłego budynku Sokoła. Jest to tablica upamiętniająca zjazd

chłopski z 28 lipca 1895 roku, na którym powołano Stronnictwo Ludowe. Poniżej tej tablicy umieszczona jest tablica wmurowana w 1995 roku w stulecie działalności ruchu ludowego poświęcona działaczom tej orientacji politycznej. Na tablicy przytoczone są słowa Wincentego Witosa „Polska winna trwać wiecznie”.

Wincentemu Witosowi poświęcone są dwie tablice i jeden obelisk. Pierwsza chronologicznie tablica poświęcona pamięci W. Witosa została wmurowana przy drzwiach wejściowych do Zamku. Druga znajduje się na ścianie budynku rektoratu Uniwersytetu Rzeszowskiego. Obelisk ku czci W. Witosa usytuowany jest przy rondzie al. Witosa, ul. Krakowska.

Ważną, z punktu widzenia najnowszych wydarzeń związanych z aktywnością rolników jest tablica upamiętniająca XX rocznicę podpisania porozumień rzeszowsko-ustrzyckich. Swoistością porozumień rzeszowsko-ustrzyckich zawartych w 1981 roku jest to, że zapisy tych porozumień oznaczały rezygnację komunistów z likwidacji indywidualnego rolnictwa indywidualnego. W zapisach porozumień stwierdzono, że rolnictwo indywidualne jest trwałym elementem ustroju socjalistycznego. Ponadto, zapisy tych porozumień zostały przez władzę ludową zrealizowane, w zasadzie, w całości. Nie przekonało to jednak chłopów do socjalistycznego sposobu produkcji.

Opisane pomniki, obeliski i tablice umieszczone w przestrzeni miasta Rzeszowa upamiętniają głównie wydarzenia polityczne oraz postacie działaczy chłopskich z różnych okresów historycznych. Wśród tych artefaktów nie ma obiektów bezpośrednio poświęconych rolnictwu, jak też agraryzmowi wielkoobszarowemu – ziemiańskiemu. Stosunkowo liczna grupa pomników i tablic upamiętniających zdarzenia mieszczące się w szeroko rozumianym nurcie agraryzmu może być traktowana jako znak wyróżniający Rzeszów spośród innych miast metropolitalnych.

Zakończenie

Proces inkorporacji obszarów wiejskich do Rzeszowa jest zjawiskiem nieuniknionym. W związku z tym przyspieszenia nabierają zmiany w przestrzeni przyrodniczo-krajobrazowej przyłączonych sołectw. Zasadniczym przejawem tych procesów jest wyłączenie gruntów rolnych z produkcji rolnej i zagospodarowywanie jej na inne cele. Z tym wiąże się bezpowrotne odchodzenie użytkowników gospodarstw rolnych od uprawy ziemi. Eliminowanie z obszaru miasta naturalnych podstaw funkcjonowania gospodarstw domowych uzyskujących dochody z działalności rolniczej prowadzi do zaniku więzi społecznych swobodnych dla społeczności rustykalnych i zastępowanie ich innymi.

Jedną z form zachowania w zbiorowej pamięci ruralnej przeszłości przyłączonych sołectw jest wprowadzenie w tę przestrzeń symboliki ruralnej i agrarnej. To jest artefaktów związanych z produkcją rolną i kulturą wiejską.

Analiza artefaktów w przestrzeni miejskiej Rzeszowa wskazuje, iż symbolika ruralna i agrarna obecna jest z różną intensywnością nie tylko w dzielnicach peryferyjnych miasta, ale także w jego centralnych obszarach. Artefakty te tworzą wielowarstwową mozaikę ze względu na nośniki, ich formę, genezę, funkcję i powiązanie z Rzeszowem. Zaznaczyć należy, że określone artefakty mają charakter wybitnie symboliczny, gdy inne są tworem jednoznacznie użytkowymi. W przypadku Rzeszowa nie ma wyraźnej linii demarkacyj-

nej między zurbanizowanymi a nie zurbanizowanymi terenami. Wyjątkiem są grunty rolne utrzymane w wysokiej kulturze produkcyjnej.

Żywiłowe po części, procesy modernizacyjne i urbanizacyjne dokonujące się w Rzeszowie i jego otulinie sprawiły, że na terenach nominalnie niezurbanizowanych usytuowane są osiedla domów jednorodzinnych i wielorodzinnych, zaś w granicach administracyjnych miasta prowadzona jest produkcja rolna. Daleko posuniętą symbiozę tych odmiennie wykorzystywanych terenów można potraktować, jako jeden ze wskaźników informujących o tym, że wiejskość nie jest w Rzeszowie przesłanką do stygmatyzacji rolników.

Fakt, że w Rzeszowie dominują obszary ruralne, nie przeciwdziała dalszej marginalizacji produkcji rolnej, jako źródła dochodu gospodarstw domowych. Także w perspektywicznych koncepcjach rozwoju nie uwzględnia się trwałego funkcjonowania na terenie Rzeszowa chociażby alternatywnych form rolnictwa jak: rolnictwo kulturowe, rolnictwo pionowe, czy też rolnictwo ukierunkowane na pełnię funkcji socjalnych.

Streszczenie

Artykuł jest prezentacją wybranych zagadnień związanych z obecnością artefaktów ruralnych i agrarnych w Rzeszowie. Przesłanką podjęcia tej problematyki było przyłączenie w ostatnim dziesięcioleciu sąsiadujących z miastem wsi. Rozszerzenie granic Rzeszowa doprowadziło do czasowej reruralizacji i reagraryzacji miasta. Zwiększył się obszar gruntów rolnych w Rzeszowie i wzrosła liczba rolników. Obecnie grunty rolne zajmują 58.87% powierzchni miasta. Wzrosła też liczba gospodarstw domowych czerpiących dochody z uprawy ziemi. Obecnie w Rzeszowie jest ponad 35 tysięcy płatników podatku gruntowego oraz ponad 6 tysięcy gospodarstw rolnych. Jest to rolnictwo marginalne, gdyż z uprawy ziemi utrzymuje się tylko 2% rolników Rzeszowa. Wspólnym dla wszystkich miast, symbolicznym wyrazem agraryzacji miasta są nazwy ulic. W Rzeszowie około 12% ulic ma nazwy utworzone od upraw rolnych i osób związanych ze wsią i rolnictwem. Wiele nazw ulic w Rzeszowie utworzonych zostało od nazw wsi przyłączonych do miasta w różnych okresach historycznych. Nadanie ulicom nazw pochodnych od przyłączonych wsi służy zachowaniu pamięci o rolniczej przeszłości przyłączonych do miasta obszarów. Odrębną grupę artefaktów agrarnych tworzą pomniki, obeliski i tablice. W Rzeszowie artefakty te upamiętniają wydarzenia polityczne i osoby związane z różnymi nurtami polskiej myśli agrarystycznej. Różnorodność artefaktów związanych ze wsią i rolnictwem na terenie Rzeszowa nie hamuje procesów urbanizacyjnych w Rzeszowie. Urbanizacji ciągle żywiłowej z wielu przyczyn. W planach rozwoju Rzeszowa nie przewiduje się funkcjonowania tradycyjnego rolnictwa, jak też rolnictwa alternatywnego.

Słowa kluczowe: ruralny, agrarny, urbanizacja, artefakt, symbol

Rural and agrarian symbolism in contemporary space Rzeszow

Summary

The article is a presentation of selected issues related to the presence of rural and agrarian artifacts in Rzeszow. The prerequisite for analyzing this field was the join in of villages neighboring the city in the last decade. Expansion of the borders of Rzeszow led to the temporary increase of the degree of ruralism and agrarianism of the city. The area of agricultural land in Rzeszow and the number of farmers increased. Currently, agricultural land is 58.87% of the city. Also the number of households deriving income from cultivating the land increased. Currently in Rzeszow there are more than 35,000 land tax payers and more than 6,000 farms. It is a marginal farming because only for 2% of farmers in Rzeszow the farming is the primary source of income. common to all cities the street names are the symbolic expression of agrarianism of the city. In Rzeszow about 12% of streets have a name created from names of agricultural crops and persons connected with the countryside and agriculture. Many street names in Rzeszow were created from the names of villages connected to the city in different historical periods. Giving the street names derived from the village name supports preserving the memory of the past agricultural areas absorbed into the city. A separate group of agrarian artifacts are monuments, obelisks and plaques. In Rzeszow these artifacts are commemorating political events and people connected with various trends of Polish agrarian thought. The variety of artifacts associated with rural areas and agriculture in Rzeszow does not inhibit the processes of urbanization in Rzeszow, which is still spontaneous for a number of reasons. The plans for the development of Rzeszow do not foresee functioning of neither traditional nor alternative agriculture.

Keywords: rural, agrarian, urbanization, artifact, symbol

Literatura

1. Agencja Nieruchomości Rolnych Oddział Terenowy w Rzeszowie. *Pismo Z-ca Dyrektora Oddziału Joanna Kazimierzczak z dnia 16 września 2015 r. RZ.SGZ. 0372.68.2.3284. 2015.EK*
2. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Podkarpacki Oddział Regionalny. *Pismo Dyrektora Oddziału Regionalnego Marka Ordyczyńskiego z dnia 23.08.2015. StB09-077-/IM/15.*
3. Berger P., Luckmann T., 1983 *Społeczne tworzenie rzeczywistości*, PWN, Warszawa.

4. bip.erzwszow.pl Wydział Geodezji. *Zestawienia roczne budynków i gruntów za rok 2014. Plik Zestawienia_roczne_2015 zip (89,46 KB)*
5. *Charakterystyka gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim. Powszechny Spis Rolny 2010*, Tabela 9, s 132. Obliczenia własne.
6. *Charakterystyka gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim. Powszechny Spis Rolny 2010*, Tabela 9, s 132. Obliczenia własne.
7. Kaczmarek U., 2014, *Poziom dezagraryzacji obszarów metropolitalnych w Polsce* [w:] *Współpraca miejsko-wiejska w Polsce. Uwarunkowania potencjału*, red. M. Dej, K. Jans, O. Wolski, IRW, Kraków.
8. Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddział Regionalny w Rzeszowie . *Pismo Dyrektora Wiesław Lada z dnia 03.09.2015 r. 1300-OP.0157.6.2015.*
9. Kotarski H., Malicki K., 2013, *Stolica Podkarpacia wczoraj i dziś. Studium socjologiczne społecznych aspektów przemian w Rzeszowie w latach 1989 – 2009*, Wydawnictwo UR, Rzeszów.
10. Myszka A, Wisz P., 2012, *Nazwy ulic Rzeszowa. Historia i współczesność*, Rzeszów, Biblioteka „Frazy”.
11. Urząd Miasta Rzeszowa. *Pismo z dnia 27.08.2015 r. ORA-K-T.1431.185.2015.*
12. www.rzeszow.pl › Miasto Rzeszów › Dane statystyczne.